

Արձանագրություն N _____ " ____ " _____ 20_ _թ.

**Բժշկական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման
ատենախոսության**

ՊԼԱՆ-ԱՆՈՏԱՑԻԱ

Հայցորդ -

Օհան Կուլիյա Գեորգի
ԵՊԲՀ համաճարակաբանության ամբիոն՝ դասախոս

Թեզի վերնագիրը -

«Հակամանրէային կայունության գնահատումը մարդկանց,
կենդանիների շրջանում և շրջակա միջավայրում՝ «Մեկ
առողջություն» մոտեցման համատեքստում Հայաստանում»

Գիտական ղեկավար-

Տեր-Ստեփանյան Մերի Մանուկի
ԵՊԲՀ համաճարակաբանության ամբիոնի վարիչ,
Բ. Գ. Դ., պրոֆեսոր

Մասնագիտական դասիչը-

ԺԴ. 00.16. «Համաճարակաբանություն»

Երևան 2026թ.

1. ԹԵՄԱՅԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

1.1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հակամանրեային կայունությունը (ՀՄԿ) գլոբալ առողջապահական աճող սպառնալիք է, որը հատում է բժշկության, անասնաբուժության և շրջակա միջավայրի անվտանգության սահմանները և կանխատեսումների համաձայն 2050 թվականին կարող է առաջացնել տարեկան մինչև 10 միլիոն մահ աշխարհում:[1]

ՀՄԿ-ն առաջանում է այն ժամանակ, երբ բակտերիաները, վիրուսները, սնկերը և մակաբույծները դադարում են արդյունավետ կերպով արձագանքել հակամանրեային դեղամիջոցներին: Արդյունքում հակաբիոտիկները և այլ հակամանրեային դեղերը կորցնում են իրենց արդյունավետությունը, վարակները դառնում են դժվար կառավարելի կամ անբուժելի, ինչը մեծացնում է հիվանդությունների տարածման, ծանր վարման, հաշմանդամության և մահվան ռիսկը:

Այս գործընթացը վտանգում է ոչ միայն մարդու առողջությունը, այլև կենդանիների բուժումը, սննդի անվտանգությունը, գյուղատնտեսական արտադրությունը և շրջակա միջավայրի կայունությունը՝ ընդգծելով «Մեկ Առողջություն» մոտեցման կարևորությունը:[2,3]

«Մեկ Առողջություն» մոտեցումն իր բնույթով նոր երևույթ չէ, սակայն վերջին տասնամյակում այն ստացել է նոր շեշտադրում և զարգացում՝ պայմանավորված մարդու, կենդանիների, բույսերի և շրջակա միջավայրի առողջության միջև կապ ունեցող վտանգների հաճախականության և ծանրության աճով: Ժամանակակից մարտահրավերները՝ ներառյալ նոր և վերադարձող կենդանածին վարակները, կլիմայական փոփոխությունների ազդեցությունը էկոհամակարգերի վրա, ինտենսիվ գյուղատնտեսական արտադրության հետևանքները, հակամանրեային կայունության աճը և շրջակա միջավայրի աղտոտումը, ի ցույց են դնում այս համակարգերի խորը փոխկապակցվածությունը:

«Մեկ Առողջություն» մոտեցումը կոչ է անում կիրառել համապարփակ, ինտեգրված և համակարգային մոտեցում, որը ճանաչում է մարդու, կենդանիների, բույսերի և միջավայրի առողջության փոխկապակցվածությունը: Այն խթանում է համատեղ հսկողությունը, տվյալների փոխանակումը, միջոլորտային համագործակցությունը և համաձայնեցված միջամտությունները՝ փոխարենը առողջապահական խնդիրները քննադատելու մեկուսացված տեսանկյունից:

Այս մոտեցումն այսօր հանդիսանում է գլոբալ առողջության հիմնական ռազմավարական ուղղություններից մեկը և ներառված է Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն (ԱՀԿ), ՄԱԿ-ի Սննդի և գյուղատնտեսության կազմակերպություն (FAO), Կենդանիների առողջության համաշխարհային կազմակերպություն (WOAH նախկին OIE), ՄԱԿ-ի Շրջակա միջավայրի ծրագիր (UNEP) կազմակերպությունների կողմից մշակված «Մեկ Առողջություն» համատեղ գործողությունների պլանում, «Մեկ Առողջություն» համատեղ գործողությունների պլան (One Health Joint Plan of Action, 2022–2026):

Այս կառույցները միասին ընդգծում են, որ առողջության կայուն ապահովումը հնարավոր է միայն բազմոլորտ համագործակցության և համակարգված գործողությունների միջոցով:[2,3,4]

Չնայած աշխարհագրական և գյուղատնտեսական գործոններով պայմանավորված Հայաստանի բարձր ռիսկային կարգավիճակին՝ տարածաշրջանային տվյալները և ինտեգրված հսկողության համակարգերը սակավաթիվ են:

Չոռնոզ վարակների հարուցիչները կազմում են մարդու հայտնի վարակիչ գործոնով պայմանավորված հիվանդությունների 60%-ը և նոր ի հայտ եկող հիվանդությունների ավելի քան 70%-ը, հիմնականում ծագում են կենդանիներից՝ փոխանցվելով ուղղակի կամ անուղղակի շփման արդյունքում [3,4]: Էկոլոգիական գործոնները, ինչպիսիք են՝ կլիմայի փոփոխությունը, անտառահատումները, գյուղատնտեսությունը, ինտենսիվ քաղաքաշինությունը, էական դեր ունեն վարակների փոխանցման մեջ [5,6]: Վերջին իրադարձությունները, օրինակ՝ COVID-19 պանդեմիան, ընդգծեցին կենդանի-մարդ համակեցությունների կարևորությունը նոր վարակների առաջացման մեջ՝ ցույց տալով չհիմնավորված հակաբիոտիկների կիրառման վտանգները, երբ հոսպիտալացված հիվանդների ավելի քան 75%-ը ստացել է հակաբիոտիկներ, մինչդեռ միայն 8%-ի մոտ է հաստատվել բակտերիալ վարակ [7], սա հավելյալ արագացրել է դեղակայունության առանց այն էլ առկա խնդրի զարգացումը և էլ ավելի սահմանափակել այս սպառվող բուժական ռեսուրսի արդյունավետությունը:

Հայաստանում կլիմայական փոփոխություններով պայմանավորված ջրհեղեղներն ու այլ կտրուկ եղանակային փոփոխությունները մեծացնում են կենդանուց մարդուն վարակների փոխանցման ռիսկերը՝ ջրի և հողի աղտոտման միջոցով [8,9,13]: Եվրոպայի, Ասիայի և Միջին Արևելքի խաչմերուկում գտնվող Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը, ինչպես նաև հետխորհրդային շրջանում սահմանափակված տարածաշրջանային համակարգումը, մեծացնում են սահմանամերձ ՀՄԿ ռիսկերին ենթարկվելու հավանականությունը [10,11,12,16,17,18]:

Համաշխարհային մակարդակով ընտանի կենդանիների պահման աճը հանգեցրել է մարդկանց և նրանց ուղեկից կենդանիների՝ հատկապես շների և կատուների, միջև սերտ շփման:[13]

Կենդանիները պատմականորեն ունեցել են կարևոր դեր մարդկային հասարակություններում՝ ծառայելով գյուղատնտեսության, փոխադրամիջոցների, սննդի արտադրության, անվտանգության և այլ ոլորտներում: Ժամանակակից աշխարհում, սակայն, ընտանի կենդանիների պահելն առավել տարածված և առավել ինտենսիվ մարդ կենդանի փոխազդեցության ձևն է դարձել: Ընտանի կենդանիները զգալի ազդեցություն ունեն մարդու առողջության և բարեկեցության վրա՝ ապահովելով հոգեբանական աջակցություն, սթրեսի նվազում, թերապևտիկ ազդեցություն, ֆիզիկական ակտիվության աճ և մենակության զգացողության նվազում:[14]

Այս փոխազդեցությունն ապահովում է միկրոօրգանիզմների երկկողմ փոխանակություն, ինչը հնարավորություն է տալիս պաթոգեններին անցնել կենդանուց մարդ և հակառակը: ՀՄԿ պաթոգենների և կայունության գենետիկական տարրերի առաջացումը և տարածումը նման ընդհանուր միջավայրերում ավելի է սրում խնդիրը, քանի որ դրանցով պայմանավորված վարակները դժվար են բուժվում և ներկայացնում են լուրջ հանրային առողջության ռիսկեր:[15]

Հայաստանում մարդ-ընտանի կենդանի փոխհարաբերությունը և դրա ազդեցությունը ՀՄԿ փոխանցման շղթայի վրա դեռևս քիչ է ուսումնասիրված: Մարդու և

կենդանու սերտ շփումները, որոնք ներառում են նույն բնակավայրի, կենցաղային միջավայրի կամ նույնիսկ մակերեսների համատեղ օգտագործումը, կարող են նպաստել մանրէների, այդ թվում՝ բազմադեղակայուն պաթոգենների երկկողմ փոխանցմանը:

Այս անբավարար ուսումնասիրված փոխադեղությունը կարող է ձևավորել ՀՄԿ շրջանառության թաքնված, սակայն էական փոխանցման մեխանիզմներ՝ բացահայտելու և ընտանի կենդանիների դերը հակամանրէային կայունության շրջանառության մեջ, ինչը կարևոր նշանակություն ունի հանրային առողջության համար:

Գիտական թեմայի նորույթը

Այս հետազոտությունը նպատակ ունի գնահատել Հայաստանում բազմադեղակայուն (ԲԴԿ) բակտերիաների տարածվածությունը և դրանց ֆիլոգենետիկ կապերը մարդկանց, կենդանիների և միջավայրային աղբյուրներում: Այն կնպաստի միջազգային ՀՄԿ զսպման նախաձեռնություններին՝ տրամադրելով երկիր-հատուկ տվյալներ և առաջարկություններ կանխարգելման ռազմավարության բարելավման, քաղաքականության թիրախային ուղղորդման և հետագա հետազոտությունների համար:

1.2. ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ա) Ariyawansa, S.; Gunawardana, K.N.; Hapudeniya, M.M.; Manelgamage, N.J.; Karunarathne, C.R.; Madalagama, R.P.; Ubeyratne, K.H.; Wickramasinghe, D.; Tun, H.M.; Wu, P.; et al.
<https://doi.org/10.3390/antibiotics12030446>

One Health Surveillance of Antimicrobial Use and Resistance: Challenges and Successes of Implementing Surveillance Programs in Sri Lanka.

Այս հետազոտությունը կատարվել է Շրի Լանկայում՝ կիրառելով «Մեկ Առողջություն» մոտեցումը՝ ուսումնասիրելու հակամանրէային կայունության (AMR) և հակամանրէային դեղերի օգտագործման (AMU) ձևերը մարդու, կենդանական (հավաքուծական) և ջրային (ակվակուլտուրա) հատվածներում: Հետազոտությունը ունեցել է խաչաձև բնույթ՝ յուրաքանչյուր հատվածից վերցվել են նմուշներ, որոնք ենթարկվել են մանրէաբանական հետազոտության և անջատված առանձնյակների հակամանրէային զգայունության թեստեր՝ ըստ ստանդարտ մեթոդների: Միևնույն ժամանակ հավաքվել են տվյալներ հակամանրէային դեղերի օգտագործման պրակտիկայի վերաբերյալ՝ պարզելու կապը կայուն շտամերի ձևավորման հետ: Արդյունքներն ապացուցել են, որ բոլոր երեք հատվածներում առկա են բազմադեղակայուն մանրէներ, հատկապես β-լակտամների և մակրոլիդների նկատմամբ: Գենետիկ ուսումնասիրությունները բացահայտել են որոշ կայունության գեների տարածվածություն և որոշ դեպքերում՝ տարբեր հատվածների շտամերի միջև գենետիկ նմանություն: Սակայն հետազոտության խաչաձև բնույթը թույլ չի տալիս գնահատել կայունության փոփոխությունները ժամանակի ընթացքում, ինչն ապագա ուսումնասիրությունների համար մնում է բաց խնդիր: Հեղինակները եզրակացրել են, որ Շրի Լանկայում անհրաժեշտ է ուժեղացնել միաժամանակյա ազգային հսկողությունը՝ ներառելով մարդու, կենդանու և միջավայրի մակարդակները, քանի որ առանց

համակարգային տվյալների անհնար է արդյունավետորեն կանխարգելել կայուն շտամերի շրջանառությունը: Այս աշխատանքը կարևոր նախադեպ է «Մեկ Առողջություն» մոտեցման իրականացման համար զարգացող երկրներում [19]:

F) Nowbuth, A.A., Asombang, A.W., Tazinkeng, N.N. et al. Antimicrob Resist Infect Control 12, 15 (2023). <https://doi.org/10.1186/s13756-023-01224-0>

Antimicrobial resistance from a One Health perspective in Zambia: a systematic review

Այս ուսումնասիրությունը Չամբիայում իրականացված համակարգային գրականության վերանայում է, որը համադրել է մարդու, կենդանու և միջավայրի հատվածներում հակամանրէային կայունության (AMR) վերաբերյալ առկա տվյալները: Վերլուծվել են տարբեր հրապարակված հետազոտություններ՝ ընդգրկելով կլինիկական նմուշներ, գյուղատնտեսական արտադրանք և ջրային աղբյուրներ: Արդյունքները ցույց են տվել, որ բոլոր երեք հատվածներում առկա են բազմադեղակայուն մանրէներ, հատկապես *E.coli* և *Salmonella* ցեղերին պատկանող՝ բարձր կայունությամբ β-լակտամների և տետրացիկլինների նկատմամբ: Հետազոտության կարևորությունը կայանում է նրանում, որ այն բացահայտել է Չամբիայում առկա տվյալների մասնատվածությունը և մեթոդաբանական անհամապատասխանությունները, որոնք խոչընդոտում են համեմատական վերլուծությանը: Թերությունն այն է, որ համակարգային վերանայումը հիմնված է միայն արդեն հրապարակված նյութերի վրա և չի ապահովում նոր առաջնային տվյալներ կամ գենետիկ կապերի բացահայտում տարբեր աղբյուրների միջև: Հեղինակները շեշտում են, որ անհրաժեշտ է ներդնել միասնական լաբորատոր ստանդարտներ և հսկողության միասնական համակարգ՝ իրական «Մեկ Առողջություն» մոտեցման ապահովման համար [20]:

G) Abukhattab S, Hosch S, Abu-Rmeileh NME, Hasan S, Vonaesch P, Crump L, Hattendorf J, Daubenberger C, Zinsstag J, Schindler T. 2023 Sep 28;89(9):e0065823. doi: 10.1128/aem.00658-23. Epub 2023 Sep 1. PMID: 37655921; PMCID: PMC10540982.

Whole-genome sequencing for One Health surveillance of antimicrobial resistance in conflict zones: a case study of Salmonella spp. and Campylobacter spp. in the West Bank, Palestine. Appl Environ Microbiol

Այս հետազոտությունը կատարվել է Պաղեստինի Արևմտյան ափում՝ նպատակ ունենալով ուսումնասիրել հակամանրէային կայունության տարածումը մարդու, կենդանիների և միջավայրի մակարդակներում՝ կիրառելով գենոմի ամբողջական սեկվենավորում (WGS): Նմուշներ են վերցվել մարդկանցից (ֆերմայի աշխատողներ), կենդանիներից (հավեր), ինչպես նաև միջավայրից (գոմաղբ, միս, ջուր): Գենոմային վերլուծության արդյունքները ցույց են տվել բարձր գենետիկ նմանություն տարբեր աղբյուրներից առանձնացված *Salmonella* և *Campylobacter* շտամերի միջև, ինչը վկայում է հնարավոր փոխադարձ փոխանցման մասին մարդու և կենդանու միջև: Հետազոտությունը կարևոր օրինակ է այն առումով, որ ցուցադրում է WGS-ի կիրառելիությունը սահմանափակ ռեսուրսներով և բարդ պայմաններում տարածաշրջանային հսկողության համար: Այնուամենայնիվ, հետազոտության սահմանափակումը կայանում է նմուշների քիչ քանակի և միաժամանակ

հավաքագրման մեջ, ինչը թույլ չի տալիս գնահատել կայունության դինամիկան ժամանակի ընթացքում: Հեղինակները եզրակացրել են, որ նման համադրված գենոմային վերլուծությունները կարող են զգալիորեն նպաստել հակամանրէային կայունության տարածման ուղիների բացահայտմանը և տարածաշրջանային համագործակցության զարգացմանը:

Չնայած այս ուսումնասիրությունները կարևոր են, դրանք սահմանափակվում են առանձին սեկտորներով: Ոչ մեկը չի իրականացրել «Մեկ առողջություն» ինտեգրված հսկողություն կամ գնահատել գենետիկ համընկնում մարդու, կենդանու և միջավայրի առանձնյակների միջև: Բացի այդ, ՀՄԿ տարածմանը նպաստող վարքագծային գործոնները (օրինակ՝ հակաբիոտիկների ազատ վաճառք, ոչ նպատակային նշանակումներ, վարակների վերահսկման բացակայություն) անուշադրության են մատնված:

Այս նախագիծն ունենում է նորարարական բնույթ՝ միավորելով միջավայրային, անասնաբուժական և մարդկային առողջության բաղադրիչները մեկ հետազոտական շրջանակում: Այն կուսումնասիրի ԲԴԿ բակտերիաներ տարբեր աղբյուրներից ստացված, կբացահայտի նրանց ֆիլոգենետիկ կապերը և կգնահատի նշանակող բժիշկների գիտելիքներն ու բնակչության վարքագիծը հակամանրէային միջոցների նշանակման և սեփական նախաձեռնությամբ կիրառման առումով: Այս համապարփակ վերլուծությունը հիմք կդնի ազգային ՀՄԿ քաղաքականության նպատակային բարելավման և Հայաստանի արձագանքը կհամապատասխանեցնի ԱՀԿ-ի «Մեկ առողջություն» մոտեցման առաջնահերթություններին [21]:

2. ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Նպատակ՝ Գնահատել բազմադեղակայուն բակտերիաների տարածվածությունը, գենետիկ բազմազանությունը և ֆիլոգենետիկ կապերը Հայաստանում՝ «Մեկ առողջություն» մոտեցմամբ:

Խնդիրներ՝

1. Ուսումնասիրել ԲԴԿ բակտերիալ շտամների բազմազանությունը համակեցությամբ ապրող մարդկանց, կենդանիների և նրանց շրջակա միջավայրի նմուշներում:

2. Կատարել ֆիլոգենետիկ վերլուծություն՝ փոխանցման հնարավոր ուղիները պարզելու նպատակով:

3. Գնահատել ԲԴԿ բակտերիաների դերը ուսումնասիրված խմբում ախտաբանական երևույթների ծագումնաբանության մեջ:

4. Գնահատել հակաբիոտիկների օգտագործման վերաբերյալ գիտելիքները, վերաբերմունքը և վարքագիծը ընտանի կենդանի ունեցող մարդկանց և բուժաշխատողների շրջանում:

3. ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԸ

Հետազոտությունն իրականացվելու է՝ կիրառելով **բազմաբաղադրիչ ձևաչափ**, որը ներառում է **փորձարարական, խաչաձև, կլինիկական և համաճարակաբանական բաղադրիչներ**: Այն կանցկացվի «Մուրացան» համալսարանական հիվանդանոցային

համալիրում և Միքայելյանի վիրաբուժական ինստիտուտում: Հետազոտության լաբորատոր մասը կիրականացվի ԵՊԲՀ լաբորատորիայում, իսկ կենդանական նմուշների հետազոտությունները՝ համապատասխան լաբորատոր կենտրոնում: Անջատված նմուշների գենոմի ամբողջական սեկվենավորումը կիրականացվի Լոնդոնի Արևմտյան համալսարանի գործընկերների հետ համատեղ:

Նման ձևաչափը հնարավորություն կտա համապարփակ գնահատել ինչպես կլինիկական, այնպես էլ համաճարակաբանական ցուցանիշները՝ ապահովելով արդյունքների հուսալիությունն ու ներկայացուցչականություն տարբեր հիվանդների խմբերի համար:

Տվյալների հավաքագրումը կիրականացվի **KoboToolbox** էլեկտրոնային կիրառության միջոցով, իսկ տվյալների մշակումը և վերլուծությունը՝ **R** ծրագրի օգնությամբ:

4. ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՆՅՈՒԹՐ ԵՒ ՄԵԹՈՂՆԵՐԸ

Հետազոտական նյութի նմուշների ընդհանուր քանակը՝ $n=500$ (համապատասխան բաշխմամբ մարդկանց, կենդանիների և արտաքին միջավայրի միջև):

- Մարդկանցից՝ 200 կենսանմուշ
- Կենդանիներից՝ 100 կենսանմուշ
- Արտաքին միջավայրից՝ 200 նմուշ

Մեթոդաբանություն

1. Հոսպիտալացված մասնակիցներ (վարակիչ հիվանդությունների բաժանմունքում բուժվող և ընտանի կենդանի ունեցող անձինք)

- Մարդկանց նմուշներ **$n = 100$**
- Նրանց կենդանիների նմուշներ **$n = 100$**
- Նրանց տնային միջավայրի նմուշներ **$n = 100$**

2. Հոսպիտալացված մասնակիցներ, ովքեր չեն պահում ընտանի կենդանիներ

- Մարդկանց նմուշներ **$n = 100$**
- Նրանց տնային միջավայրի նմուշներ **$n = 100$**

Նմուշների տեսակները և հավաքագրման սխեման

Յուրաքանչյուր տնային տնտեսությունից (հոսպիտալացված կենդանի պահող և առանց ընտանի կենդանու խմբերում) հավաքագրվելու են հետևյալ նմուշները.

Մարդկանց նմուշներ

- Աղիքային նմուշ (կղանք)՝ Enterobacteriaceae-ի (*E. coli*, *Klebsiella spp.*, *Salmonella*, և այլն) հայտնաբերման համար

- Քիթրմապանային քուրք՝ *MRSA*, *S. aureus* և շնչառական ախտածինների հայտնաբերման համար

Կենդանիների (շներ և կատուներ) նմուշներ

- Աղիքային նմուշ (կղանք) նույն թիրախ մանրէների համար
- Քիթրմապանային քուրք շնչառական պաթոգեններ և *MRSA* հայտնաբերման համար՝ (կատարվում է անասնաբույժների ներգրավմամբ)

Միջավայրային նմուշներ

Յուրաքանչյուր տնային տնտեսությունից՝ **1 միջավայրային մակերեսային նմուշ** ($n = 100$ յուրաքանչյուր խմբում), որը ներառում է.

- Հատակը՝ կենդանու ակտիվ հատվածում
- Դռան բռնակներ
- Կենդանու սննդի/խմելու տարածքի մակերես
- Ծորակի բռնակներ

Մասնակիցների ընտրության չափանիշներ

Հոսպիտալացված խումբ

- Տարբեր տարիքային խմբեր
- Վարակիչ հիվանդությունների բաժանմունքում բուժվող
- Ունեն ընտանի կենդանի (շուն/կատու կամ այլ)
- Տրվում է համաձայնություն

Առանց ընտանի կենդանու հոսպիտալացված խումբ

- Տարբեր տարիքային խմբեր
- Վարակիչ հիվանդությունների բաժանմունքում բուժվող
- Չունեն ընտանի կենդանի

Նմուշառման ընթացակարգ

Մարդիկ

- Աղիքային նմուշ՝ (կղանք) ստերիլ տարայում
- Քիթըմպանային քուրք՝ համապատասխան տրանսպորտային միջավայրում

Կենդանիներ

- Աղիքային նմուշ՝ (կղանք) անասնաբույժի օգնությամբ
- Քիթըմպանային քուրք

Միջավայր

• Ընդհանուր օգտագործման մակերեսային նմուշ՝ կենցաղային մակերեսներից մեկ տարայի մեջ

- Օդային նմուշ՝ շարժական օդային նմուշառիչ սարքով

Բոլոր նմուշները կհավաքվեն և կտեղափոխվեն լաբորատորիա սառցային շղթայի պահպանմամբ՝ 24 ժամվա ընթացքում :

Լաբորատոր ուսումնասիրություններ

1. Մանրէաբանական հետազոտություն

- *Enterobacteriaceae* (*E. coli*, *Klebsiella spp.*, *Salmonella...*)
- *Pseudomonas aeruginosa*
- *Staphylococcus aureus* / *MRSA*

2. Հակամանրէային զգայունության ուսումնասիրություն (AST)

EUCAST ստանդարտներով՝

- բետա-լակտամներ (3/4 սերնդի ցեֆալոսպորիններ)
- կարբապենեմներ
- ֆտորքինոլոններ
- ամինոգլիկոզիդներ
- տետրացիկլիններ
- մակրոլիդներ
- կոլիստին

3. Մոլեկուլային հետազոտություններ

- PCR՝ հիմնական կայունության գեների հայտնաբերման համար (blaCTX-M, blaNDM, blaOXA-48, mcr-1, mecA/mecC և այլն)

4. Գենոմի ամբողջական սեկվենավորում (WGS)

- Կկատարվի ընտրովի՝ հավանական փոխանցման շղթաները նույնականացնելու նպատակով (մարդ, կենդանի եւ ընդհանուր միջավայրային շտամներ)

Նմուշների հավաքագրում՝

- Մարդկանցից՝ համաձայնեցված կերպով՝ ընդունված ընթացակարգերի համաձայն:

- Կենդանիներից՝ անասնաբույժների օգնությամբ՝ ապահով նմուշառում և տեղափոխում լաբորատորիա՝ սահմանված կարգով:

- Արտաքին միջավայրից՝ օգտագործելով ստերիլ միջավայրեր և նմուշառման պարագաներ:

Լաբորատոր ուսումնասիրություններ՝

- Ախտածին մանրէների անջատում և տարբերակում ստանդարտ մանրէաբանական մեթոդներով (*E. coli*, *Salmonella*, *Staphylococcus aureus* և այլն)

- Մանրէների հակամանրէային զգայունության որոշում՝ EUCAST մեթոդաբանության համաձայն (դիսկ դիֆուզիոն մեթոդ)[22]:

- Դեղակայուն մանրէների գենոմի ամբողջական սեկվենավորում Բացի լաբորատոր նմուշառումից, կկատարվի գիտելիքների, վերաբերմունքի և վարքագծի գնահատում հարցաթերթային ուսումնասիրություն մարդկանց շրջանում՝ ուղղված հակաբիոտիկների օգտագործման վերաբերյալ նրանց գիտելիքները, վերաբերմունքը և վարքագիծը:

Թիրախային խումբ

- Հոսպիտալացված ընտանի կենդանի ունեցող մարդիկ (n=100)
- Հոսպիտալացված ընտանի կենդանի չունեցող մարդիկ (n=100)

Հարցաթերթի հիմնական բաժինները

1. Գիտելիքներ

- Հակաբիոտիկների նշանակման նպատակները
- Որ հիվանդությունների դեպքում հակաբիոտիկները արդյունավետ են
- ՀՄԿ պատճառները և հետևանքները
- Միևնույն հակաբիոտիկների օգտագործումը մարդկանց և կենդանիների մոտ

2. Վերաբերմունք

- Մասնակիցների ընկալումները՝ հակաբիոտիկների «վտանգավոր» կամ «անվտանգ» լինելու վերաբերյալ

- Շտապ հակաբիոտիկ ընդունելու մոտիվացիան
- Կենդանիների բուժման ժամանակ սեփական որոշումներով հակաբիոտիկ տալու հակումները

3. Վարքագիծ

- Վերջին 3 ամիսների ընթացքում հակաբիոտիկների օգտագործման հաճախականությունը (մարդ և կենդանի)

- Ինքնաբուժամբ հակաբիոտիկ օգտագործում

- Անասնաբուժական դեղատներից առանց նշանակման հակաբիոտիկ գնելը
- Կենդանիներին տրամադրվող դեղաչափերի և կուրսերի հետևելը
- Տան ներսում հիգիենիկ վարքագծեր, որոնք ազդում են մանրէների տարածման

վրա

Տվյալների հավաքագրում և վերլուծություն

- Հարցաթերթերը կանցկացվեն KoboToolbox հարթակի միջոցով
- Կիրականացվի KAP scoring՝ յուրաքանչյուր բաժնի համար միավորներով

Մահմանված կլինեն «բավարար գիտելիքների մակարդակ, դրական վերաբերմունք հակաբիոտիկների հանդեպ և համապատասխան կիրառական վարքագիծ/ճիշտ վարքագծային գործելակարգ»: Կկատարվի բազմաչափ լոգիստիկ ռեգրեսիա՝ KAP-ի գործոնների կապը ԲԴԿ բակտերիաների վարակակրության հետ գնահատելու համար:

Տվյալների վերլուծություն՝

Մարդկանց, կենդանիների և արտաքին միջավայրից ստացված տվյալների համադրություն՝ ժամանակակից համաճարակաբանական մեթոդներով և ապացուցահեն մոդելներով: Տվյալների հավաքագրումը կիրականացվի **KoboToolbox** էլեկտրոնային հարթակի միջոցով, իսկ մշակումը և վերլուծությունը՝ **R** ծրագրով: Նախատեսվում է նաև պաթոգենների կայունության գենների տարբերակում ՊՇՌ մեթոդով՝ համաճարակաբանական կապերի և փոխանցման ուղիների որոշման նպատակով եւ մոլեկուլային սեկվենավորում (WGS) կկատարվի ընտրովի՝ հավանական փոխանցման շղթաները նույնականացնելու նպատակով:

Իրականացման մեթոդաբանություն

Նախատեսվում է իրականացնել խաչաձև հետազոտություն՝ գնահատելու համար բազմադեղակայուն բակտերիաների տարածվածությունը մարդկանց, նրանց ուղեկից կենդանիների (շների, կատունների և այլ) և տնային միջավայրի նմուշներում՝ ինչպես վարակիչ հիվանդություններով հոսպիտալացված ընտանի կենդանի ունեցող և չունեցող անձանց շրջանում:

Բացի լաբորատոր նմուշառումից, կիրականացվի հարցաթերթային ուսումնասիրություն՝ հակաբիոտիկների օգտագործման վերաբերյալ մասնակիցների գիտելիքների, վերաբերմունքների և վարքագծի գնահատման նպատակով, ներառյալ ինքնաբուժմամբ հակաբիոտիկների օգտագործումը, կենդանիներին հակաբիոտիկ տալու սովորությունները և բժշկի կամ անասնաբույժի նշանակման նկատմամբ վստահությունը:

Հավաքագրված նմուշները կուսումնասիրվեն ստանդարտ մանրէաբանական մեթոդներով՝ EUCAST ուղեցույցներին համապատասխան՝ պաթոգեն մանրէների մեկուսացման և հակամանրէային դեղերի նկատմամբ նրանց զգայունության որոշման նպատակով:

Մարդկանցից, կենդանիներից և տնային միջավայրից անջատված մանրէային շտամների տվյալները կհամեմատվեն՝ հնարավոր փոխանցման ուղիները, մարդ-կենդանի-միջավայր համաճարակաբանական շղթաները և բազմադեղակայունության շրջանառության ամբողջական պատկերը բացահայտելու համար:

5. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ ԹԵՄԱՅԻՆ

Այս հետազոտությունը համապատասխանում է Երևանի Պետական Բժշկական Համալսարանի համաճարակաբանության ամբիոնի ռազմավարական նպատակներին՝ մասնավորապես հակամանրէային կայունությանը և «Մեկ առողջություն» մոտեցման ոլորտներում: Հայցորդի անմիջական մասնակցությամբ նախատեսվում է իրականացնել հետազոտվող խմբերի ընտրությունը, համաձայնեցումը, տվյալների բազայի ստեղծումը, հարցաթերթային հարցման իրականացումը, տվյալների վերլուծությունը, համադրումը:

6. ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՒՅՑ

Կրեդիտային համակարգով դասընթացներ, քննություններ	Քանակ	Ժամանակահատված Աշուն/գարուն
1. Ընդհանուր կրթական դասընթացներ	20 կրեդիտ	2026 գարուն
2. Մասնագիտական դասընթացներ	20 կրեդիտ	2026 աշուն
3. Որակավորման քննություններ	10 կրեդիտ	2026, 2028

7. ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՒՅՑ

Ուսումնառության ժամանակաշրջանում անհրաժեշտ գործառույթներ	Ժամանակաշրջան
1. Սկզբնաղբյուրների վերլուծություն	2025- 2030
2. Հետազոտության մեթոդների տիրապետում	2025- 2026
3. Ընթացիք ատեստավորում (1)	2026
4. Հետազոտությունների նյութերի հավաքում	2026- 2027
5. Ընթացիք ատեստավորում (2)	2027
6. Գիտական հոդվածների հրատարակում	2026-2030
7. Ընթացիք ատեստավորում (3)	2028
8. Մեփական հետազոտությունների արդյունքների հիման վրա Web of Science շտեմարանի Thomson Reuters կազմակերպության ազդեցության գործակից ունեցող ամսագրում գիտական հոդված	2028-2030
9. Աշխատանքի ձևակերպում	2029
10. Ամփոփիչ ատեստավորում	2029
11. Ջեկույցների ներկայացում	2026-2027-2028
12. Գործուղումներ	2028, 2029
13. Աշխատանքի նախնական փորձաքննություն	2029 նոյեմբեր
14. Ատենախոսության պաշտպանություն	2030

8. ԹԵՄԱՅԻ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ ԱՌԿԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

1. Ter-Stepanyan, Saroyan G.E., Manukyan R.R., Ohan G.G. Group B Streptococcus in pregnancy, epidemiological peculiarities of early and late onset Streptococcal infections in newborns. The New Armenian Medical Journal. Volumel8 (2024), Issue 4, p.37-45 DOI: <https://doi.org/10.56936/18290825-3.v18.2024-42>.
2. Manukyan R.R., Saroyan G.E., Ohan G.G, Ugujyan T.P., Simonyan K.H., Avetisyan N.N., Arustamyan K.K., Ter-Stepanyan M.M. Group B Streptococcus screening program and antibiotic prophylaxis during childbirth in Armenia Hospitals. Revista de Education. 410(11).2025. DOI Link: <https://doi.org/10.61586/ka0KA Vol.410, Issue.11, Part.1, Nov 2025, PP.2-12. ISSN: 0034-8082>.
3. Brotgandel, G. Ohan, D. Samvelian, M. Sahradyan, A.Z. Oxner, M.M. Ter-Stepanyan. Health care workers' attitude toward Covid-19 vaccination campaign in Armenia — A questionnaire analysis

Author links open overlay panel Received 6 November 2024, Accepted 7 June 2025, Available online 14 June 2025, Version of Record 14 June 2025 [Health care workers' attitude toward Covid-19 vaccination campaign in Armenia — A questionnaire analysis](#) Ethics, Medicine and Public Health Volume 33, 2025, Page 101137 <https://doi.org/10.1016/j.jemep.2025.101137> <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2352552525000969?dgcid=author>.

4. Khan F, Hashmi M, **Ohan G**, et al. (May 19, 2025) Oropharyngeal Tularemia: A Case from Rural Armenia Highlighting Diagnostic Challenges and Treatment Outcomes. *Cureus* 17(5): e84439. DOI 10.7759/cureus.84439.
5. M. Vardanyan, **G.Ohan**, A.Hovhannisyan, M. Shmavonyan, Manukyan. Asoyan, Diagnostic Challenges Associated with Oropharyngeal form of Tularemia//35th European congress of clinical microbiologists and infectious diseases. 2025 Vienna, Austria.

9. ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՆ ՑԱՆԿ

1. <https://www.frontierspartnerships.org/journals/british-journal-of-biomedical-science/articles/10.3389/bjbs.2023.11387/full#B1>, <https://doi.org/10.3389/bjbs.2023.11387>
2. World Health Organization. Antimicrobial Resistance (2021). Available from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/antimicrobial-resistance> (Accessed March 21, 2023).
3. WHO. One Health Joint Plan of Action (2022–2026). <https://www.who.int/publications/i/item/9789240059139>
4. O'Neill, J. (2016). Tackling Drug-Resistant Infections Globally: Final Report and Recommendations. Review on Antimicrobial Resistance.
5. Jones KE, et al. (2008). Global trends in emerging infectious diseases. *Nature*, 451(7181):990–993.
6. Morse SS, et al. (2012). Prediction and prevention of the next pandemic zoonosis. *The Lancet*, 380(9857):1956–1965.
7. Allen T, et al. (2017). Global hotspots and correlates of emerging zoonotic diseases. *Nature Communications*, 8:1124.
8. Olival KJ, et al. (2017). Host and viral traits predict zoonotic spillover from mammals. *Nature*, 546(7660):646–650.
9. WHO. Reports widespread overuse of antibiotics in COVID-19 hospitalized patients. <https://www.who.int/news/item/26-04-2024-who-reports-widespread-overuse-of-antibiotics-in-patients-hospitalized-with-covid-19>
10. Karesh WB, et al. (2012). Ecology of zoonoses: natural and unnatural histories. *The Lancet*, 380(9857):1936–1945.
11. FAO, WHO, OIE. (2019). A Tripartite Guide to Addressing Zoonotic Diseases in Countries.
12. WHO Regional Office for Europe. (2018). Technical report on the self-assessment of essential public health operations in the Republic of Armenia.
13. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34941859/>
14. <https://www.nature.com/articles/s41598-025-06301-5>
15. Graham, D. W. et al. Complexities in Understanding antimicrobial resistance across domesticated animal, human, and environmental systems. *Ann. N. Y. Acad. Sci.* 1441, 17–30 (2019).
16. WHO & WOfAH. (2019). National Bridging Workshop Report, Republic of Armenia.
17. EcoHealth Alliance. (2023). One Health in Armenia. <https://www.ecohealthalliance.org/wp-content/uploads/2023/11/>

18. EU4Climate. (2021). Armenia: Climate Change Profile. United Nations Development Programme & European Union. Available at: <https://eu4climate.eu/armenia/>
19. Ariyawansa, S.; Gunawardana, K.N.; Hapudeniya, M.M.; Manelgamage, N.J.; Karunarathne, C.R.; Madalagama, R.P.; Ubeyratne, K.H.; Wickramasinghe, D.; Tun, H.M.; Wu, P.; et al. One Health Surveillance of Antimicrobial Use and Resistance: Challenges and Successes of Implementing Surveillance Programs in Sri Lanka. *Antibiotics* 2023, 12, 446.
<https://doi.org/10.3390/antibiotics12030446>
20. Nowbuth, A.A., Asombang, A.W., Tazinkeng, N.N. et al. Antimicrobial resistance from a One Health perspective in Zambia: a systematic review. *Antimicrob Resist Infect Control* 12, 15 (2023). <https://doi.org/10.1186/s13756-023-01224-0>
21. Abukhattab S, Hosch S, Abu-Rmeileh NME, Hasan S, Vonaesch P, Crump L, Hattendorf J, Daubenberger C, Zinsstag J, Schindler T. Whole-genome sequencing for One Health surveillance of antimicrobial resistance in conflict zones: a case study of *Salmonella* spp. and *Campylobacter* spp. in the West Bank, Palestine. *Appl Environ Microbiol*. 2023 Sep 28;89(9):e0065823. doi: 10.1128/aem.00658-23. Epub 2023 Sep 1. PMID: 37655921; PMCID: PMC10540982.
22. EUCAST. The European Committee on Antimicrobial Susceptibility Testing.
<https://www.eucast.org>

Գիտական ղեկավար՝ Տեր-Ստեփանյան Մերի Մանուկի

Բ. Գ. Դ., պրոֆեսոր

ստորագրություն

Հայցորդ՝ Կուլիյա Օհան

ստորագրություն

հեռախոս բջջ.+37477070358

e-mail:Goul.ohanian@outlook.com